

„Taká bola Petržalka. Petržalka v rokoch 1946 – 1973“

Partnerský projekt
Miestnej knižnice Petržalka
a
Katedry etnológie a muzeológie
Filozofickej fakulty UK v Bratislave
o histórii Petržalky

Katedra etnológie a muzeológie FiF UK

Pedagógovia:

Mgr. Luboš Kačírek, PhD.
Doc. PhDr. Pavol Tišliar, PhD.

Študenti:

Bc. Zuzana Borošová
Bc. Jana Drugajová
Bc. Miroslava Duplinská
Bc. Ľubica Horovská
Bc. Kristián Horváth
Bc. Lívia Jamrichová
Bc. Simona Kožuchová
Bc. Anita Lévaiová
Bc. Petra Pirušová
Bc. Veronika Révová
Bc. Lenka Vargová
Bc. Kristína Vaseková

Miestna knižnica Petržalka

PhDr. Katarína Bergerová
Mgr. Viera Némethová

Grafická úprava:

Bc. Jana Drugajová

Spolupracujúce inštitúcie:

Archív mesta Bratislavy
Múzeum mesta Bratislavy
Muzeológia a kultúrne dedičstvo, o. z.
Múzeum školstva a pedagogiky
Pamiatkový úrad Slovenskej republiky
Slovenský národný archív

Výstava je podporená:

Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0199-12 „Historický atlas obyvateľstva Slovenska (18. – 1. pol. 20. storočia)“
KEGA č. 065UK-4/2015 „Prezentácia kultúrneho dedičstva mestskej časti Bratislava – Petržalka“

múzeum
školstva a
pedagogiky

MÚZEUM
MESTA BRATISLAVY
CITY MUSEUM
BRATISLAVA

Po skončení 2. svetovej vojny sa pomery na čiernu vlnu vrátili do starých koráji. Ono po vojne sa však začali utvárať dva vojensko-politické bloky – západný a východný. Toto vyše 40-ročné obdobie sa označuje ako studená vojna. Československo sa stalo súčasťou východného bloku ako satelit Sovietskeho zväzu. Petržalka, ležiaca na hranici s Rakúskom, sa tak ocitla na hranici dvoch svetov a na jej území vyrástla železná opona.

Výstavba železnej opony

Hraničné pásmo

Železná opona sa začala utvárať už od roku 1948 a nepriechodnou sa stala v rokoch 1952 a 1953 ako reakcia na úteky ľudí cez hranicu. Bolo vytvorené hraničné pásmo, do ktorého bol povolený vstup len na špeciálnu priepustku. Hraničné pásmo malo šírku 4 až 10 km a pre bežného človeka bolo neprístupné. Väčšina obyvateľov hraničného pásma bola postupne vysídlená a stojace stavby zničené, aby sa v nich nemohli ukrývať utečenci. Územie strážili príslušníci Pohraničnej stráže. Zanikla napríklad osada v Pečnianskom lese, kde žilo niekoľko rodín, ktoré sa venovali ovocinárstvu, a presťahovali ich do obce. Podobne zanikol aj Krištofokov hostinec.

Súčasťou hraničného pásma boli tri ploty. Prvý, asi dva metre vysoký, tvorila spleť ostnatých drôtov. Ďalší plot, vysoký 2,5 metra, bol nabitý elektrickým napätím. Posledný plot slúžil ako zábrana pre zver. Pod plotmi sa nachádzalo zorané pásmo široké cca 20 m, aby sa dali nájsť stopy utečenca a miesto, kde prekonal plot. Ploty sa nachádzali cca 2 km od hranice, aby aj v prípade jeho prekonania stihli pohraničníci chytiť narušiteľa skôr, ako sa dostal za hranicu. Pozdĺž hranice navyše viedla v asi kilometrovej vzdialenosti asfaltová komunikácia, ktorá pohraničníkom uľahčovala výjazd k miestu zásahu. Každý zaznamenaný útek bol podrobne dokumentovaný, aby sa v budúcnosti predišlo jeho opakovaniu. Úteky sa netýkali len civilného obyvateľstva, ale vyskytli sa aj nelegálne prechody hraníc príslušníkmi pohraničných jednotiek a vojakov základnej vojenskej služby (zbehovia).

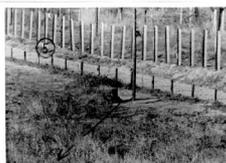

Hraničné pásmo pri Morave.

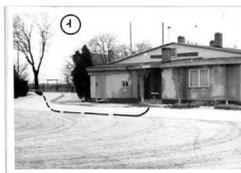

Pri brehu Pečnianskeho ramena počas povodne z roku 1956. Vo vode je vidieť tabuľu upozorňujúcu na štátnu hranicu.

Ochranu štátnej hranice zabezpečoval aj podnik Matador. S vojakmi na štátnej hranici spolupracoval už od roku 1948. V roku 1973 mal 70 pomocníkov pohraničnej stráže, pri príležitosti 29. výročia SNP v roku 1973 mu Národný výbor Bratislava IV. udelil titul „Vzorný pohraničný závod“.

Kontrolné orné pásmo.

Veliteľská budova objektu Pohraničnej stráže útvaru Petržalka – Kopčany. Fotografia je súčasťou vyšetrovacieho spisu s vyznačením trasy úteku.

Úteky cez hranice

Petržalka patrila k úsekom, kde často dochádzalo k ilegálnemu prechodu hranice. Snaha o útek z Československa stála životy či dlhoročné väzenie mnohých obyvateľov. Spomienky na prekonanie československo-rakúskej hranice v Petržalke zanechala napríklad spisovateľka a redaktorka rozhlasu Bibiana Wallnerová (1932 – 1914). V máji 1951 sa vtedy ako 18-ročná pokúsila s rodičmi a sestrou utiecť z Československa. Asi 500 metrov od pasovej kontroly v petržalských Kopčanoch ich zadržala hliadka. Jej sestru pri pokuse o útek zastrelili, ona skončila vo väzení a prepustili ju v roku 1953.

Zoznam osôb, ktoré zahynuli pri prechode štátnej hranice na území Petržalky (Petržalka a Kopčany):

P. č.	Meno:	Rok narodenia:	Dátum smrti:
1.	Dorota Kovalčíková	1926	9. 5. 1951
2.	Eugen Ehrenfeld	1894	9. 12. 1952
3.	Frida Ehrenfeldová	1911	9. 12. 1952
4.	Katarína Ehrenfeldová	1937	9. 12. 1952
5.	Mária Gachová	1924	23. 10. 1953
6.	František Borka	1941	18. 4. 1957
7.	Ján Krivák	1927	6. 8. 1959
8.	Neznámy muž	asi 20-ročný	4. 6. 1960
9.	Jozef Remsa	1940	15. 8. 1960
10.	Pawel Medwid, PLR	1939	11. 7. 1961
11.	Neznámy muž	asi 30-ročný	20. 7. 1962
12.	Hartmut Tautz, NDR	1968	9. 8. 1986

(Zločiny komunizmu na Slovensku 1948 – 1989. II., 2001, s. 514-516.)

Bibiana Wallnerová a jej dielo Pod basovým kľúčom (2010), kde opisuje svoje spomienky z mladosti.

Život na hranici

Vytýčenie hraničného pásma znamenalo narušenie dovtedajšieho života obyvateľov. Majitelia pozemkov mali obmedzený prístup do svojich záhrad. Väčšinu pozemkov v hraničnom pásme obhospodarovalo miestne Jednotné roľnícke družstvo.

Súčasťou pásma sa stalo aj Pečnianske (vtedy Rybárske) rameno, obľúbené miesto rybárov. V lete sa využívalo na kúpanie, je zamrznutá plocha zasa na zimné športy.

Bratislava je aj za mostom

„... (Hraničné) pásmo robí ťažkosťi nášmu JRD. Často naši ľudia nemohli doň pre úrodu. V lesoch sa šíri kôrovec, sú zanešvárené mniškou, ktorá nám prechádza na ovocné stromy. Pohraničné pásmo vedľa Pečenského jazera by sa dalo posunúť o 500 m ďalej. Občania na pohovoroch nám veľmi vytkali, že sa nemôžu dostať k Dunaju. Na jednej strane je hraničné pásmo a na druhej stavajú kajakárske kluby ploty.“

(Rozhovor s predsedom MNV V. Buchalom. Večerník, 1957.)

Spomienka šermiara a kaskadéra Gustáva Kyselicu (* 1951), petržalského rodáka (2012):

„... My sme žili v zakázanom pásme, nevnímali sme to až tak strašne, ploty sme videli od všadiaľ, drôty boli z každej strany. V občianskom preukaze som mal povolenie na vstup do zakázaného pásma. Bývali sme od hraníc pár kilometrov, čo bolo zakázané pásmo okolo celej republiky. Družstevníci tam chodili, v pásme bývali ľudia, ale museli mať povolenie na vstup. Ako žiak som mal aj v šachovej knižke napísané, že bývam v zakázanom pásme. Neskôr sa priestor zakázaného pásma zužoval, až ho zrušili úplne...“

Náznaková rekonštrukcia hraničného pásma pri vojenskom cintoríne v Petržalke.

Do roku 1972 spaja Bratislavu s Peuzakou iba jeden most – uherský starý most. O výstavbe druhého mosta sa začalo uvažovať už koncom 50. rokov. Dôvodom bola plánovaná výstavba petržalského sídliska a stále sa zvyšujúca premávka cez rieku Dunaj. Navrhovali sa dva varianty na umiestnenie mosta: pri vyústení Rybného námestia alebo Košickej ulice. Na základe dopravných a prevádzkových prepočtov sa ako najvýhodnejšia zvolila výstavba z Rybného námestia. Umiestnenie mosta malo od počiatkov odporcov i podporovateľov.

Výstavba druhého stáleho mosta cez Dunaj

Rozhodnutie o umiestnení mosta sa stretlo so značnou nevládou obyvateľov Bratislavy, ale aj kritikou zo strany pamiatkových a umeleckých inštitúcií. Proti výstavbe hovorilo hlavne narušenie architektonického vzťahu historického jadra mesta. Vedenie mosta však presadilo tento návrh. Kvôli výstavbe mosta bola zbúraná značná časť bratislavského Podhradia, vrátane historicky hodnotných častí Vydrice a židovskej synagógy v susedstve Dómu sv. Martina. Ani po vyše 40 rokoch od sprístupnenia mosta nie je vybraná časť mesta urbanisticky ucelená.

Územný plán Bratislavy z prvej polovice 60. rokov perspektívne počítal v Bratislave s piatimi mostami cez Dunaj. Završil sa až po 40 rokoch v roku 2005 otvorením Mosta Apollo pri vyústení Košickej ulice.

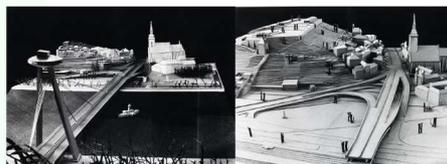

Výstavba mosta a prízjazdovej cesty na Hodžovo (vtedy Mierové) námestie zničila veľkú časť historického jadra mesta. Tieto následky vidíme dodnes.

Výstavbe nového mosta predchádzala medzinárodná architektonická súťaž. Návrh súčasnej podoby mosta skončil až na štvrtom mieste. Most má zaujímavé architektonické a technologické stvárnenie. Je to jednopylónový zavesený most oceľovej konštrukcie a vežárového dizajnu. Autormi projektu sú inžinieri Arpád Tesár a Jozef Zvara a architekti Jozef Lacko, Ladislav Kušnir a Ivan Slameň. Je to jediný most v Bratislave, ktorý nemá žiadny pilier v prúde rieky Dunaj. V roku 2001 bol vyhlásený za stavbu storočia na Slovensku v kategórii mostné stavby.

Začiatok výstavby mostného pylónu v decembri 1969 na petržalskej strane a rozoberanie lodenice veslárskeho klubu.

Makety mosta z roku 1969. Model vpravo počítal so zachovaním synagógy.

Základný kameň položili v decembri 1967. Oceľové dielce mosta vyrobili vo Vítkovických železiarňach. Výstavbu zrealizovali spoločnosti Doprastav Bratislava a Hutné montáže Ostrava. Výstavba mosta bola mimoriadne náročná. Jednotlivé dielce mosta upevňovali prostredníctvom pomocných pilierov umiestnených na lodiach, ktoré počas výstavby „utopili“ v Dunaji.

Oceľové nosníky montovali na petržalskej strane Dunaja. V pozadí je vidieť vodnú vežu pri divadle Aréna.

Pri výstavbe pomocných pilierov nového mosta použili aj vyradené parníky Orava a Šariš, ktoré počas výstavby pilierov potopili v Dunaji, keď ich napustili vodou. Po ukončení stavebných prác vodu z podpalubia lodí vyčerpali.

Do užívania bol most odovzdaný 26. augusta 1972 za osobnej účasti bratislavského rodáka a generálneho tajomníka ÚV KSČ Gustáva Husáka. Pri príležitosti osláv 28. výročia SNP a otvorení nového mosta sa konali viaceré atrakcie, napríklad slávnostný let balónom ponad most. Ľudia si mohli zadovážiť poštovú pečiatku, populudní sa ťažisko programu prenieslo na druhý breh Dunaja, kde bola tradičná petržalská ľudová veselica.

Po otvorení dostal most pomenovanie **Most Slovenského národného povstania**. Od roku 1993 do 28. augusta 2012 mal názov Nový most. Pri príležitosti 40. výročia Slovenského národného povstania získal späť staronový názov. Odkaz na Povstanie pripomína aj pamätný reliéf z roku 1972.

Parametre mosta:

Celková dĺžka: 431,8 m
Šírka: 21 m
Hmotnosť: 7 537 ton
Výška od základov po vrchol: 95 m

Reštaurácia na hlavici pylónu sa nachádza vo výške 85 m. Jej pôvodný názov bol Bystrica, podľa centra SNP. Od roku 2005 nesie názov UFO.

Most sa využíva aj na kultúrno-spoločenské aktivity. Je súčasťou 10-kilometrovej trasy Silvestrovského behu, tento rok sa usporiadal už po 24-krát. V roku 2011 sa fotograf Symon Kliman rozhodol prezentovať pravých hrdinov fotografiami partizánov, keď prekryli špinavú stenu mosta veľkoplášnymi portrétmi. Kliman chcel vo svojom street-artovom projekte Partizáni poukázať na národných hrdinov, na ktorých Slováci môžu vzhliadať. O rok sa priestor pod mostom stal dejiskom Street Art Festivalu, ktorý bol súčasťou Kultúrneho leta. V roku 2013 sa pod mostom konala výstava s názvom Stavba Mosta SNP/Búranie Podhradia zostavená z nepublikovaných fotografií z rokov 1968 – 1970 z albumu Ing. Igora Scholza. Ten na stavbe pracoval ako vedúci investičnej skupiny a detailne zdokumentoval nielen priebeh stavby mosta, ale aj búrania veľkej časti Podhradia. Výstava je súčasťou projektu Galéria Most/The Bridge Gallery.

Karikatúra Juraja Kotoučka upozorňuje na problém pri stavbe mosta pri nízku hladinu Dunaja.

Most na kresbe Juraja Kotoučka z Večerníka.

Symbol mosta uverejňovaný vo Večerníku.

Ou 1. apríla 1940 sa Petržalka stala mestskou časťou Bratislavy a jej ďalší vývoj bol závislý od rozhodnutia mestských inštitúcií. Petržalčania sa sťažovali na nedostatok právomocí miestneho úradu v oblasti investičnej výstavby, školstva, kultúry, služieb a obchodu. Stavebný rozvoj bol obmedzený činnosťou Dunaja. Údržbu bytového fondu zabezpečovalo bytové oddelenie. Obec trpela nedostatkom bytov. Stavbu nových bytov malo naštartovať založenie bytového družstva Zadunajec. Výstavba vyššej občianskej vybavenosti prebiehala prostredníctvom akcie Z.

Rozvoj Petržalky v 50. a 60. rokoch

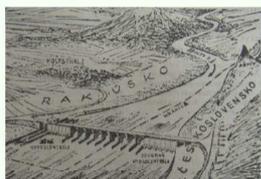
Po vojne mala Petržalka 106 ulíc a mnohé z nich mali rovnaké názvy ako v Bratislave. Už pred pripojením k Bratislave patrila k najľudnatejším sídlam Slovenska. Stále si zachovávala dedinský charakter s malými domčekmi so záhradami, maštaľami a sadmi marhúf. Žili tu prevažne viacgeneračné mnohohodetné rodiny, postupne sa strácal jej predvojnový multikulturalizmus a slovenčinu bolo počuť častejšie. V tomto období však bolo ešte pre obyvateľov Petržalky pri rozhovoroch typické striedanie slovenčiny, češtiny, maďarčiny i nemčiny.

Pre ďalší stavebný rozvoj potrebovala Petržalka nielen výstavbu nových protipovodňových hrádzi, ale hlavne vyriešenie hladiny podzemnej vody. Už pri zdvihnutí hladiny Dunaja na približne osem metrov, ktorí hrázde dokázali zachytiť, presakovala do domov podzemná voda. Aj z tohto dôvodu nemala dobudovaní kanalizačnú a vodovodnú sieť. Riešenie sa videlo vo vybudovaní obtokového kanála Dunaja, ktorý by znížil hladinu podzemnej vody.

Povodeň z roku 1954

Aj v povojnovom období Petržalku postihovali povodne. V roku 1954 zasiahla Bratislavu dunajská povodeň, ktorá kulminovala 15. júla 1954 prietokom 10 401 m³ za sekundu a s výškou 984 cm. To ju zaraďuje na 2. miesto medzi povodňami na Dunaji, ktoré boli zaznamenané od začiatku pravidelných hydrologických pozorovaní. Povodeň spôsobila škody nielen poľnohospodárom (zaplavených bolo približne 10 000 ha poľnohospodárskej pôdy), ale mala aj rozsiahle devastácie účinky na všetky savby, ktoré zasiahla. Postihnutý bol okrem iného závod Preglejka a jeho sklad reziva. Museli evakuovať až 11 000 ľudí.

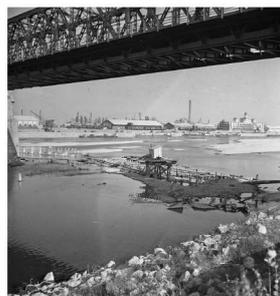
V 50. rokoch československá a rakúska vláda viedli rokovania o výstavbe vodného diela. Dohoda medzi ČSR a Rakúskom z roku 1957 počítala s výstavbou spoločného vodného diela na Dunaji. Malo stáť nad Bratislavou na úrovni dnešného ostrova Sihof. Prvé stavebné práce sa mali začať v roku 1959. Cieľom stavby bolo chrániť obyvateľov Bratislavy pred povodňami a zároveň prinášať výrobu elektrickej energie.

Návrh priehrady nad Bratislavou. Celková dĺžka priehrady mala byť takmer 300 metrov. Mala mať dve hydrocentrály a dve plavebné komory s rozmermi 24 x 230 metrov. Nad priehradou malo vzniknúť jazero široké približne 500 metrov, ktoré sa malo rozprezierať na rieke Morava až k Petronetu na území Rakúska, teda asi desať

Hladina Dunaja vo februári 1954.

Sucho z roku 1947 sa prejavilo aj v nízkej hladine Dunaja. Pokles hladiny napríklad odhalil zvyšky konštrukcie Starého mosta zničeného ustupujúcou nemeckou armádou.

Povodeň z roku 1965

V júni 1965 udrela povodeň opäť. Zasiahla severnú a severovýchodnú časť Petržalky a postupne zaplavila Žitný ostrov. Situácia bola natoľko vážna, že sa s ňou prišli oboznámiť aj prezident Antonín Novotný či premiér Jozef Lenárt. V dôsledku povodne bola znečistená pitná voda, ktorú museli zabezpečovať cisternami. Na záchranných prácach sa zúčastňovali občania, požiariaci aj príslušníci armády. Hrázde sa spevňovali vrecami s pieskom. V štátnej banke československej bol dokonca zriadený osobitný účet, na ktorý mohli obyvatelia ČSR poslať príspevky na zmiernenie následkov povodne. Povodeň z roku 1965 bola impulzom na vybudovanie vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros.

V Bratislave dosiahol Dunaj 9. júna 1965 hladinu 723 cm a stále stúpal. Do 15. júna stúpil na 908 cm, 18. júna dosiahol 910 cm. Nastávali problémy s pitnou vodou. Dunaj postupne zalial lunapark. Pre stúpajúcu hladinu podzemnej vody museli v Petržalke evakuovať vyše sto rodín. Dočasne ich ubytovali v kasárňach a školách. Najhoršie boli na tom obyvatelia ulíc Koševého, Knižnej, Severnej, Bučínovej, Dostihovej a Platanovej. Dopravu tu zabezpečovali člky. Podnik Preglejka musel zastaviť prevádzku. V Matačore vnikla voda do novej teplárne a valcovne a museli obmedziť výrobu.

Na začiatku 70. rokov sa môžeme stretnúť aj so snahou premeniť podunajské lužné lesy na území Petržalky na prírodný krajinársky park, ktorý by slúžil na výlety, posedenia, kúpanie a športové hry či ako oddychové zázemie pre obyvateľov plánovaného sídliska. Mnohé časti lužného lesa však boli ničené, Matadorka sem dokonca vyvážala haldy smetí a zasypávala štrkoviská.

„Z“ ako zveľaďovanie

Výstavba vyššej občianskej vybavenosti sa vykonávala prostredníctvom akcie Z, takzvanej „zetky“. Akcia Z v podstate nadväzovala na bezplatné dobrovoľné brigády pri obnove vojnovu zničeného hospodárstva a jej cieľom bolo zveľaďenie obce. V Petržalke sa postupne v rámci tejto akcie postavili mnohé stavby, napríklad areál kúpaliska Matador, výcvikové stredisko pre poľovníkov, športové ihriská, výstavba a rekonštrukcia škôl, obecnej knižnice či sobášnej siene.

Výstavba sídliska pri závode Matador

Petržalka zápasila s nedostatkom bytov. Mnohé z obývaných bytov nespĺňali hygienické normy. Okrem štátnych a podnikových bytov štát podporoval výstavbu družstevných bytov. Prvé petržalské bytové družstvo Zadunajec vzniklo v roku 1959, prvé byty však nestavalo v Petržalke, ale na území Bratislavy. Prvý panelový dom postavili v Petržalke v roku 1967 na Rusovskej ceste Pozemné stavby. Sídlisko so 400 bytmi pre členov Stavebného bytového družstva Matador a Sklárske stroje dokončili koncom roka 1968.

Vývoj počtu obyvateľov Petržalky a súčasnej Bratislavy spolu s jej mestskými časťami v rokoch 1930 – 1970:

Rok	Petržalka	Bratislava	% podiel obyvateľov Petržalky
1930	14 164	170 305	8,32 %
1950	15 966	209 397	7,62 %
1961	15 361	260 962	5,89 %
1970	14 056	305 932	4,59 %

Prvý panelový dom postavili v Petržalke v roku 1967 na Rusovskej ceste Pozemné stavby. Bol postavený ešte technológiou liateho betónu. Dom má sedem poschodí a 46 bytov.

Mapa Dunaja na území Bratislavy z roku 1949.

V rokoch 1946 až 1975 v Petržalke žilo či narodilo sa viacero osobností, ktorých verejné pôsobenie a činnosť prekročili hranice obce. Približujeme aspoň niektoré z nich. Náš zoznam rozhodne nie je kompletný, o mnohých sme sa dozvedeli často len náhodne, keďže aj oficiálne životopisné údaje uvádzajú ako miesto pobytu Bratislavu, ktorej už bola Petržalka súčasťou.

Osobnosti Petržalky

V roku 1949 založil Hudobnú školu v Petržalke bratislavský rodák **František Oswald** (27. 11. 1910 – 1. 6. 1972), významná osobnosť bratislavskej hudobnej obce v 50. až 70. rokoch. Od 20. rokov pôsobil ako organista v Bratislave, bol dirigentom kresťanského robotníckeho spevokolu. V roku 1945 ho deportovali do tábora v Petržalke, kde sa po prepustení usadil. Tu založil Hudobnú školu, ktorú viedol do roku 1970. Zároveň pôsobil ako organista v miestnom kostole. Petržalská kultúra 50. a 60. rokov bola silne ovplyvnená jeho osobnosťou. V Hudobnej škole v Petržalke viedol orchester učiteľov a žiakov, na jeho pôsobenie si dodnes spomínajú bývalí žiaci. Účinkoval tiež ako tenorista v Bratislavskom oktete, založil aj hudobnú školu na Pošni. V roku 1998 mu udelili in memoriam titul Osobnosť Petržalky.

Hudbe zostal verný aj syn Františka Oswalda, **Mgr. art. Peter Oswald** (*1946), viacnásobný víťaz celoslovenských súťaží v hre na husle v rokoch 1956 – 1960. Pôsobil ako špičkový operetný a operný spevák – tenor. V opere SND vytvoril 70 operných postáv a v opere Novej scény našťudoval 20 titulných postáv. Na rôznych scénach vo svete odspieval niekoľko stoviek predstavení. Bol riaditeľom Konzervatória v Bratislave a Súkromného konzervatória v Topoľčanoch.

Z Petržalky pochádza aj otec speváčky **Lucie Bílej – Josef Zaňák** (*1936), čo aj speváčka viackrát spomenula počas vystúpení na Slovensku. Jeho otec bol Čech a do Petržalky sa prisťahoval v medzivojnovom období. V roku 1950 sa rodina presťahovala do Česka, do obce Otovice, z ktorej pochádza aj speváčka Lucie Bílá.

Orientalista, absolvent arabistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave **Doc. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc.** (*1939) býval na Užockej ulici. V rokoch 1993 – 1997 pôsobil v diplomatických službách, bol prvým vedúcim zastupiteľského úradu v Bagdade v Iraku. Od roku 1997 pôsobil ako vedecký pracovník v Kabinete orientalistiky SAV v Bratislave, v rokoch 2002 – 2010 ako riaditeľ. Je autorom viacerých príspevkov o histórii Arabov, napríklad monografie *Arabský východ (1945 – 1958)* (2005).

Petržalským rodákom je básnik a textár **Kamil Peteraj** (* 18. september 1945), tu chodil aj do školy. V roku 1965 debutoval básnickou zbierkou *Sad zimných vtákov*. Spolu s Borisom Filanom je považovaný za zakladateľa modernej slovenskej textovej tvorby. Ako textár spolupracoval s mnohými speváčkami a skladateľmi, ako sú Pavol Hammel, Marián Varga, Miroslav Žbirka, Marika Gombitová či Robo Grigorov. V roku 2009 získal cenu Osobnosť Petržalky. Jeho dedko z maminnej strany bol jedným z vodičov legendárnej viendsej elektriky.

Petržalské korene má aj **Ľubica Navrátilová**, rod. Gorejová (* 17. február 1946), bývalá poslankyňa Národnej rady Slovenskej republiky vo volebnom období 2002 – 2006 za SDKÚ-DS, neskôr Slobodné fórum. Bola členkou Výboru NR SR pre sociálne veci a bývanie.

Gustáv Kyselica (12. 2. 1951 Bratislava-Petržalka), odborník na historický šerm, filmový kaskadér, koordinátor a choreograf filmových a divadelných bojových scén. Šermu sa začal venovať v roku 1974 po návrate z vojenčiny, do roku 1989 pôsobil v Tovarštvie starých bojových umení a remesiel. V roku 1989 založil divadelno-kaskadérsku spoločnosť Borseus, ktorá spolupracovala na viacerých zahraničných filmoch, ako napríklad Pearl Harbor, Gangs of New York, Black Hawk Down či Gladiator. Spoluzakladal tiež asociáciu kaskadérov.

V Petržalke bývala v rokoch 1950 – 1960 aj rodina Ozábalovcov. Pani **Anna Ozábalová** bola riaditeľkou ľudovej školy, kde aj rodina bývala. **Ján Ozábal** (25. 10. 1914 Radošovce – 27. 10. 1981 Bratislava) je jedným zo zakladateľov a podporovateľov moderného bábkového divadla. Má významnú zásluhu na vzniku nezávislej scény pre bábkové divadlo na Dunajskej ulici v Bratislave, ktorého bol aj prvý riaditeľ. Je autorom a prekladateľom viacerých bábkových hier a scénok. Ich dcéra **Ivica Ozábalová** (* 9. 5. 1943) je herečkou a bábkoherečkou, maturovala na gymnáziu na Makarenkovej ulici.

V 60. rokoch sa do Petržalky prisťahoval aj historik **Ivan Kamenec** (* 27. august 1938, Nitra), pracovník Historického ústavu Slovenskej akadémie vied. Vo svojom výskume sa zameriava na politické a kultúrne dejiny Slovenska 20. storočia, najmä obdobia prvej Slovenskej republiky (1939 – 1945) a problematiky holokaustu na Slovensku. Z jeho bohatej vedeckej tvorby spomeňme aspoň publikácie *Po stopách tragédie* (1991), *Tragédia politika, kniha a človeka: Dr. Jozef Tiso 1887 – 1947* (1998, 2. vyd. 2013), *Hľadanie a bludenie v dejinách* (2000) či *Slovenský štát v obrazoch (1939 – 1945)* (2008).

Športovci

Bratislavský rodák **Vladimír Dzurilla** (2. 8. 1942 – 27. 7. 1995) sa síce narodil neďaleko Tehelného poľa, počiatky jeho hokejovej kariéry sú však spojené práve s Petržalkou a jej telovýchovnou jednotou Spartak Kovosmalt. Za Kovosmalt hrával v sezóne 1956/1957 ľadový a pozemný hokeja ako brankár.

Nasledujúcu sezónu prestúpil do Slovana Bratislava, za ktorý hrával až do roku 1973. Kovosmalt však neopustil – v rokoch 1957 – 1960 sa tu vyučil za chladiarskeho mechanika. V 60. a 70. rokoch patril k najlepším československým a svetovým brankárom. Ako reprezentant Československa v ľadovom hokeji získal 3x titul majstra sveta (1972, 1976 a 1977), 3x striebro (1965, 1966 a 1968) a 4x bronzovú medailu (1963, 1964, 1969 a 1970). Na zimnej olympiáde získal 1x striebro (1968) a 2x bronz (1964, 1972). Po ukončení aktívnej hokejovej kariéry pôsobil ako tréner.

Bratia **Ján a Jozef Čapkovičovi** (11. 1. 1948) tiež pochádzajú z Petržalky. Futbalovú kariéru začali v ČH Bratislava, ako 19-roční prestúpili do Slovana Bratislava. Ich najväčším klubovým úspechom v kariére je triumf so Slovanom Bratislava vo finále Pohára víťazov pohárov vo švajčiarskom Bazileji (1969). Ján Čapkovič si v apríli 2007 prevzal výročné ocenenie Slovenského olympijského výboru – Cenu Račovana Kaufmana za celoživotné pôsobenie v súlade s princípmi humanizmu. Je jedným z najlepších strelcov Slovana, keď v 286 stretnutiach strelil rovných 100 gólov. V národnom drese odohral 20 zápasov, zahrál si aj na majstrovstvách sveta v Mexiku v roku 1970. Jozef Čapkovič nastúpil v československej reprezentácii v 16 duelloch, v roku 1976 sa tešil z titulu majstra Európy na šampionáte v Belehrade.

Gymnázium „Makarenkova“

Otvorenie úplnej strednej školy začalo novú kapitolu vzdelávania na území Petržalky. Medzi pedagógmi nachádzame aj osobnosti dnes známe z vedeckých kruhov. Podobne aj mnohé dnes známe osobnosti „drelli lavice“ ako študenti tohto prvého petržalského gymnázia.

Pedagógovia

V rokoch 1957 – 1961 pôsobil na gymnáziu ako pedagóg jazykovedec **PhDr. Milan Majtán, DrSc.** (* 3. máj 1934, Vrútky). Od roku 1961 pôsobil v Jazykovednom ústave Ľudovita Štúra SAV, od roku 1984 ako vedúci oddelenia dejín slovenského jazyka. Venuje sa oblasti onomastiky, dejín slovenského jazyka a dialektológie.

Historik **PhDr. Dušan Kováč, DrSc.** (* 3. január 1942, Humenné) po absolvovaní štúdia histórie a ruštiny na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v roku 1964 pôsobil ako stredoškolský profesor v Partizánskom (1959 – 1965) a v rokoch 1966 – 1968 na gymnáziu v Bratislave – Petržalke. V rokoch 1968 – 1981 pracoval v Ústave dejín európskych socialistických krajín SAV, od roku 1981 v Historickom ústave SAV, v rokoch 1990 – 1998 ako riaditeľ. Neskôr pôsobil v predsedníctve SAV, najprv ako vedecký sekretár (1998 – 2005), v ďalšom období ako podpredseda pre spoločenské vedy. Býva v Petržalke.

Študenti z „Makarenkovej“

K prvým maturantom školy patria aj **MUDr. Matej Hladík**, bývalý riaditeľ nemocnice na Kramároch, **MUDr. Roman Kováč** (* 1940), politik, v 90. rokoch podpredseda vlády či minister zdravotníctva (2000 – 2002), alebo už spomínaný **Doc. PhDr. Karol R. Sorby, DrSc.**

Medzi prvými študentmi gymnázia nájdeme napríklad aj tieto osobnosti: režisér **Stanislav Párnický** (* 1945), dramaturg **Marián Puošiš** (* 1947), hudobník a spisovateľ **Juraj Šebo** (1943, Bratislava), ktorý v ostatnom období mapuje život na Slovensku od 50. rokov 20. storočia v publikáciách *Budovateľské 50. roky*, *Zlaté 60. roky* či *Normálne 70. roky*. K študentom gymnázia patril aj slovenský spevák a skladateľ **Miro „Meky“ Žbirka** (* 21. 10. 1952, Bratislava), v roku 1982 prvý slovenský Zlatý slávik.

Súčasná tvár Petržalky začala vznikať až v sedemdesiatych rokoch dvadsiateho storočia, kedy sa začala búrať stará a následne začala výstavba novej Petržalky. To malo za následok zničenie veľkej časti pôvodných budov a objektov. Niekoľko z nich sa aj napriek tomu zachovalo a v súčasnosti sú vyhlásené za národné kultúrne pamiatky alebo pamätihodnosti.

Zachované historické objekty Petržalky z rokov 1946 – 1973

Gymnázium Alberta Einsteina – Einsteinova 35

Dňa 26. mája 1953 bolo v Bratislave prijaté uznesenie, že v Petržalke na Makarenkovej ulici bude postavená nová jedenásťročná škola, v ktorej budú vybudované odborné posluchárne, kabinety, laboratória a 14 učební. Výstavba budovy si vyžiadala asanáciu najstaršej časti Petržalky. Škola bola slávnostne otvorená 1. septembra 1956 a v školskom roku 1970/71 sa stáva gymnáziom. Je to najstaršie gymnázium v Petržalke a od roku 2003 nesie názov podľa Alberta Einsteina, ktorý má aj v priestoroch školy umiestnenú bustu.

Gymnázium Alberta Einsteina v súčasnosti.

Budova gymnázia počas výstavby.

V interiéri gymnázia sa nachádzajú diela od výtvarníkov Ladislava Gudernu a Jozefa Šturdíka.

Budova bulharskej základnej školy a gymnázia Christa Boteva - Zápороžská 8

Jedna z budov bulharskej základnej školy a gymnázia v súčasnosti.

Súbor školských budov s telocvičňou na Zápороžskej 8 (v minulosti Lysenkova 64), v ktorých dnes sídli súkromná Bulharská škola a gymnázium Christa Boteva, bol postavený v rokoch 1959 - 1961. V jednej z nich v súčasnosti sídli aj Policajný zbor Slovenskej republiky. Autorom budov, ktoré boli pôvodne pospájané pergolami, je známy architekt Vladimír Dedeček.

V areáli školy sa nachádza socha žiaka píšuceho na tabuľu od sochára Ladislava Majerského z roku 1964.

Budova zdravotného strediska - Zápороžská 12

V období po oslobodení Bratislavy bola situácia v zdravotníctve v Petržalke nepriaznivá. Ordinácie praktických a zubných lekárov sídlili v súkromných domoch, preto sa na základe rozhodnutia Ústredného národného výboru začala v roku 1950 výstavba nemocnice v Petržalke. Budova sa začala stavať na Zápороžskej ulici 12. Mali v nej byť vybudované lôžkové oddelenie, röntgenologická ambulancia, ordinácie praktických a odborných lekárov a laboratória. V roku 1952 bola výstavba kvôli nedostatku finančných prostriedkov pozastavená.

So stavbou sa pokračovalo v roku 1955 no so zmeneným projektom. Budovu dokončili v apríli 1957 ako polikliniku. Boli v nej umiestnené ordinácie obvodných, detských, zubných a odborných lekárov, röntgenové, alergologické a rehabilitačné pracoviská.

Zdravotné stredisko na Zápороžskej.

Prvé paneláky v Petržalke

Prvé družstevné byty boli v Petržalke postavené v prvej polovici roka 1967. Do užívania ich odovzdalo Stavebné bytové družstvo pri závode Matador. Boli postavené na západ od Rusovskej cesty, medzi ulicami Prokopova a Kopčianska.

Prvé paneláky postavené v Petržalke dnes stoja oproti železničnej stanici.

Socha Janka Kráľa v Sade Janka Kráľa

V centre Sadu Janka Kráľa je umiestnená socha spisovateľa Janka Kráľa od sochára Františka Gibalu z roku 1964.

Socha básnika Janka Kráľa, po ktorom je sad pomenovaný, stojí v centre parku.

Míľnik sovietskej armády – pomník oslobodenia Bratislavy – Viedenská cesta

Žulový pomník má tvar šípky. Naznačuje smer, ktorým postupovala Sovietska armáda pri oslobodzovaní Bratislavy. Na pomníku je nápis: „V týchto miestach prekročili oddiely slávnej Sovietskej armády hranice oslobodenej Bratislavy, aby ľud Rakúska oslobodili od nadvlády fašizmu! Česť a sláva hrdinskej Sovietskej armáde!“ Nachádza sa na križovatke Rusovskej a Viedenskej cesty. Takéto pamätníky sa nachádzajú aj na iných miestach Bratislavy: v Rači, Lamači, Ružinove, Podunajských Biskupiciach. Míľnik bol odhalený v roku 1958.

Autori miľníka sú sochár Ladislav Snopek a architekt Ladislav Beisetzter.

Vodácke kluby a lodenice pri Dunaji

Na Petržalskom brehu Dunaja už od 19. storočia sídlili viaceré vodácke kluby a lodenice. Jedným z nich je aj vodácky klub Dunajčik, ktorý bol založený v roku 1924. Ten najprv sídlil v priestoroch Zimného prístavu, no v roku 1932 sa presťahoval na druhú stranu Dunaja a postavil lodenicu pri známom kúpalisku Lido. Počas 2. svetovej vojny bola však táto lodenica rozobratá a nové budovy sa podarilo vybudovať až v roku 1946. Pôvodné drevené zelené budovy tu stoja dodnes a v ich susedstve sa nachádzajú ďalšie dve novšie budovy lodenic. Tie boli postavené v rokoch 1967 – 1970 ako náhrada za predchádzajúce budovy, ktoré museli byť rozobraté kvôli výstavbe Mosta SNP.

Prvá budova bola postavená spoločne pre vodákov Spartaka Kablo Bratislava a Telovýchovnej jednoty Pozemné stavby Bratislava. Druhá lodenica bola postavená pre vodákov Červenej hviezdy Bratislava.

Politické udalosti po 2. svetovej vojne priniesli zmeny aj v hospodárskej oblasti. Na základe Benešových dekrétov boli poštátnené najvýznamnejšie podniky. Tieto zmeny sa dotkli aj priemyselných podnikov v Petržalke. Medzi najvýznamnejšie podniky patrili Matador a Kovosmalt (neskôr Strojárske a metalurgické závody). Matador a Kovosmalt výrazne podporovali miestny šport, Matador aj kultúrny život Petržalčanov.

Priemyselná zóna

Matador

Ako Matador, gumárenské závody, národný podnik, Bratislava bol podnik zriadený 7. marca 1946. Postupne sa rozširovalo zariadenie a prirástlo továrne. V roku 1946 boli k nemu pričlenené aj ďalšie závody. Dôležitým dátum v histórii závodu je 7. september 1947, kedy bol položený základný kameň závodu Gumárne 1. mája v Púchove, kde sa v symbolický deň 1. mája 1950 začala výroba pneumatík. Gumárne sa z Matadorky vyčlenili ako samostatný podnik v roku 1953 a v roku 1958 sa história obrátila: k 1. aprílu sa Matador stal súčasťou Gumárne v Púchove. Nová zmena nastala k 1. januáru 1966: vznikol odborový podnik Československé závody gumárenské a plastikárske v Zlíne (vtedy Gottwaldov), do ktorého začlenili aj Matador. Samostatným podnikom sa Matador opäť stal až v roku 1969 s názvom „Matador, n. p., Bratislava“.

Emblém firmy Matador.

Vstupná brána do areálu Matador na začiatku 70. rokov.

Pohľad do závodu na začiatku 70. rokov.

Závod venoval pozornosť aj starostlivosti o svojich zamestnancov. V Petržalke financoval činnosť **TJ Iskra Matador** a kúpaliska. Rovnako je známy aj závodný klub **ROH Matador**, ktorý združoval súbor dychovej hudby, bábkový krúžok, divadelný súbor pre žiakov, divadelný krúžok pre dospelých a iné.

V roku 1966 vzniklo v Petržalke v rámci závodu Matador učňovské stredisko. V rokoch 1970 – 1973 vybudovali nový učňovský areál, ktorý bol sprístupnený k 1. septembru 1973. Súčasťou školy bol aj internát. Škola zabezpečovala výučbu v študijných odboroch prevádzkový chemik-gumár či v kovoprofesiách.

Závodný klub ROH Matador

V rámci klubu vznikol v roku 1954 hudobno-spevácky estrádný súbor **Zadunajec**. Spočiatku mal 60 členov, koncom 50. rokov už len 30. Súbor pripravil viacero estrád, ako napríklad S piesňou okolo sveta, Plné vreče humoru, Bratislavská paprika (1959) pripravené k 5. výročiu založenia, Cirkus Rodatam (1963) či Prosíme zasvietiť (1964) k 10. výročiu založenia. Vedúcom a dirigentom súboru bol František Suchanský. Program tvorilo pásmo piesní, tanečných a speváckych vystúpení pretkávaných skečmi, scénkami a humoristickými dialógmi. Vystupovali v rámci Bratislavy, na vidieku či v Maďarsku. Za desať rokov činnosti si ich vystúpenia pozrelo stotisíc osôb. Získali vyše 40 diplomov a ocenení, mali viacero zahraničných vystúpení v Maďarsku a NDR.

Neskôr vznikol bábkový krúžok, divadelný súbor pre žiakov a divadelný krúžok pre dospelých. Krátko obdobie pôsobili aj šachový, výtvarný a poľovnícky krúžok. V roku 1960 vznikol fotografický krúžok, ktorý spolupracoval s propagačným oddelením Matadorky. V roku 1970 vznikol filmový krúžok amatérov a na začiatku 70. rokov aj rozhlasový krúžok. Na začiatku 70. rokov vzniklo aj Divadlo malých javiskových foriem (DMJF), ktorého členmi boli väčšinou žiaci stredného odborného učilišťa pri n. p. Matador. V rámci závodného klubu pôsobila aj knižnica. Na začiatku 70. rokov sa plánovala aj výstavba Domu matadorákov, v rámci ktorého malo byť širokouhlé kino, estrádna hala, reštaurácia a hotel. Jeho priestory mali využívať nielen zamestnanci Matadoru a okolitých závodov, ale aj obyvatelia Petržalky.

Kovosmalt – Strojárske a metalurgické závody, n. p. (SMZ)

Bývalá továreň Sphinx sa po poštátnení zmenila na Kovosmalt, neskôr Považské závody a napokon Strojárske a metalurgické závody na výrobu sklárskych strojov (SMZ). Naďalej sa zameriavala na výrobu smaltového riadu, hlavne vaní, a ako jediná v Československu vyrábala pozinkovaný tovar (napríklad smetné nádoby, vedrá, kanvy či vaničky). Výroba smaltovaného tovaru sa sústreďovala v pebočnom závode Emailit. Vyše tretina smaltovaných výrobkov sa vyvážala do zahraničia, do 29 štátov na štyroch kontinentoch: do Európy, Afriky, Ázie i Južnej Ameriky. Najväčším obchodným partnerom bol Sovietsky zväz.

Zamestnanci Kovosmaltu v roku 1959.

Preglejška

Jej predchodcom bola píla bratov Harschovcov. Nachádzala sa v priestore dnešného výstavniska Incheba.

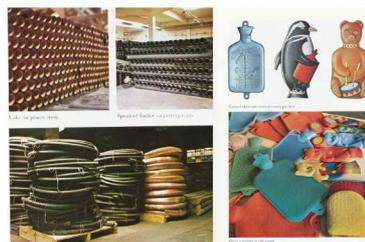
Výrobné družstvo Tatrachema

V Petržalke pri Viedenskej ceste blízko brehu Dunaja sa nachádzala pobočka výrobného družstva Tatrachema, ktorá mala oficiálne sídlo v Trnave. V Bratislave mala výrobné priestory v Dimitrovke, centre a Petržalke. Továrne používala pri výrobe chemikálie, vyrábala sa v nej krém na topánky, politúra na čistenie nábytku a pasta na parkety. V Petržalke sa vyrábala pasta na parkety a fagle na rozmrazovanie potrubí rušňov. V továrni pracovali hlavne ženy. V rokoch 1953 a 1954 tu pracoval vo výrobe aj Ján Korec, v tom čase už tajne vysvätený biskup.

Priemyselná zóna Petržalky pri Kopčianskej ulici, kde stáli aj továrne Matador a Kovosmalt.

Závod vyrábala dopravné pásy, hadice, podlahové krytiny, lepidlá, výlisky, tesniace dosky, gumové hadice či tesniace dosky. Sortiment výrobkov predstavoval na začiatku 70. rokov okolo 14 000 druhov. V prvej polovici 50. rokov sa podnik sústreďoval na rekonštrukciu strojového vybavenia. V roku 1961 sa začala nová výstavba závodu, v rámci ktorej vybudovali nové výrobné i nevýrobné budovy. Výstavba a úprava továrne pokračovala aj po roku 1971.

Výrobky firmy Matador.

Závod Matador spolupracoval aj s miestnou 8-ročnou strednou školou. Členovia Závodného výboru ROH pripravovali (asi) od roku 1955 pre najmenších bábkové a pre starších filmové predstavenia. Vyššie ročníky počas technickej výchovy navštevovali stolárske a zámočnícke dielne závodu.

V roku 1966 vzniklo v Petržalke v rámci závodu Matador učňovské stredisko. V rokoch 1970 – 1973 vybudovali nový učňovský areál, ktorý bol sprístupnený k 1. septembru 1973. Súčasťou školy bol aj internát. Škola zabezpečovala výučbu v študijných odboroch prevádzkový chemik-gumár či v kovoprofesiách.

Sad Janka Kráľa, najstarší mestský verejný park v strednej Európe, ponúkal množstvo príležitostí ako tráviť voľný čas. Od svojho vzniku na konci 18. storočia sa park postupne menil, aj keď jeho oddychová funkcia stále ostávala. Do popredia sa dostávali kultúrne a športové podujatia.

Sad Janka Kráľa

Oproti svojmu vzhľadu v medzivojnovom období park veľa stratil. Park začal upadať už počas 2. svetovej vojny, kedy zaniklo aj známe rozárium. Údržba parku upadala aj po vojne, mnohé zo stromov boli prehustené. V 50. rokoch mal zlú povest', keď sa v ňom schádzali chuligáni. V 60. rokoch sa začalo hovoriť o revitalizácii parku, jeho rekonštrukcia sa však uskutočnila až v 70. rokoch.

Sad Janka Kráľa v 30. rokoch so sochou Miroslava Tyrša a v roku 1958 so súsoším Sándora Petőfiho.

Zvyšky najstaršieho stromu v parku z roku 1963.

Parková úprava sadu na začiatku 60. rokov.

Park sa často stával obeťou povodní, ako napríklad v roku 1954. Vpravo medzi stromami je vidieť divadlo Aréna, ktoré sa využívalo ako sklad.

Na začiatku roku 1969 pobúrili verejnosť výrub viacerých drevín. Renováciu parku vykonávala Mestská správa komunikácií (MSK). Cieľom bolo obnoviť pôvodné priehľady, ktoré zarástli nedostatočnou údržbou parku v predchádzajúcom období. Počas úpravy však odstránili aj viaceré cenných cudzokrajných drevín. Presadili tiež vyše 200 stromov, medzi nimi aj 56 metasekvoji. Presadili ich na Pasienky, kde však nemali vhodné podmienky. Výrub stromov spôsobil zánik hniezdisk viacerých druhov vtákov. Výrub napokon pozastavil magistrát.

Sochárska výzdoba parku

V centrálnej časti parku slávnostne odhalili 27. septembra 1964 sochu stúrovského básnika Janka Kráľa (1822 – 1876) od Františka Gibalu, po ktorom nesie sad meno.

Pomník hudobného skladateľa Mikuláša Moyzeša (1872 – 1944) odhalili 18. októbra 1972 pri príležitosti 100. výročia narodenia. Autorom pomníka je akademický sochár Karol Lacko. Pomník sa skladal z dvoch častí, ktoré spolu vytvárali oválny podstavec. V hornej časti sa nachádzala busta – hlava skladateľa. V súčasnosti sa tu pomník nenachádza, lebo busta bola zničená.

V roku 1965 sa uvažovalo, že v parku odhalia pamätník 500 obetiam umučených na konci 2. svetovej vojny. Obete sú pochované vo vyčlenenej časti petržalského cintorína, ktorá bola pamiatkovo upravená v roku 1958. Súťaž na pamätník vypísala Vysoká škola výtvarných umení. Autorom víťazného návrhu sa stal poslucháč 4. ročníka VŠVU Ján Krížik. Návrh sa napokon nerealizoval.

Kultúra

Koncom 60. rokov vyvrcholil úpadok reštaurácie Au Café, vtedy už Kaviarne Sad. Na začiatku 60. sa mala zmeniť na čitateľskú kaviareň aj so zahraničnou tlačou a so „špeciálnym sortimentom podávaných nápojov“. Neďaleko od nástupišťa Propelera sa konali koncerty a večerné chvíľky poézie. Reštauráciu, založenú v roku 1827, napokon zbúrali v roku 1967, keď si pripomínala 140 rokov existencie. Ako uvádza J. Šebo, jej skazu zavŕšili podgurážení bitkári, keď počas bitky zhodili stĺp a zrútil sa strop.

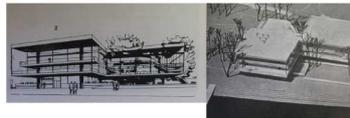
V roku 1965 vznikol návrh kongresového pavilónu, ktorý mal do roku 1967 nahradiť Kaviareň Sad. Autormi návrhu boli Ľudovít Jendreják, Ferdinand Koňček, Ilja Skoček a Ľubomír Titl. Okrem kaviarenskej, reštaurácie a bufetovej časti sa tu mala nachádzať aj spoločenská sála pre 500 návštevníkov. Mali sa tu konať výstavy, plesy a iné spoločenské podujatia. Projekt sa napokon nerealizoval.

Au Café sa zmenilo na Kaviareň Sad. Budovu zbúrali v roku 1967.

Obľúbeným miestom oddychu Bratislavčanov bol Lunapark, ktorému dominovalo ruské koleso.

Kaviareň Sad mal nahradiť kongresový pavilón. Základ stavby mala tvoriť oceľová konštrukcia s maximálnym využitím skla.

Šport

Sad Janka Kráľa bol aj dejiskom športových aktivít, konkrétne súťaži v cezpoľnom behu – viackrát sa tu konali majstrovstvá Bratislavy, Slovenska i Československa vo viacerých kategóriách.

Petržalské nábřežie pred výstavbou Mosta SNP.

Po 2. svetovej vojne Leberfingerovcov pre ich nemecký pôvod deportovali do Rakúska. Z kedysi známej reštaurácie sa stalo kominárske učňovské stredisko.

Sad Janka Kráľa na mape z roku 1959.

keď sa Bratislava stala samostatnou obcou (keďže predtým patrila k Rakúsku), ktoré v čase spájali štátne správy a samosprávu. Od roku 1957 tvorila Petržalka samostatný obvod Bratislava V, neskôr bola spolu s Karlovou Všou a Dúbravkou súčasťou obvodu Bratislava IV. Po krátkej obnove demokracie bola nastolená vláda komunistickej strany, ktorá presadzovala radikálne spoločenské, sociálne a kultúrne zmeny. Podporovateľom miestnej kultúry boli aj tamojšie továrne, hlavne závod Matador. Bežný život obyvateľov Petržalky tiež ovplyvňovala blízkosť pohraničného pásma s Rakúskom.

Spoločenský a kultúrny vývoj Petržalky v 50. a 60. rokoch

Obyvateľstvo

Po 2. svetovej vojne zažila Petržalka zmeny v sociálnej i národnostnej štruktúre obyvateľstva. Časť nemecky hovoriaceho obyvateľstva opustila Petržalku spolu s ustupujúcou nemeckou armádou. Benešove dekréty zbavili občianstva a majetku mnohých nemecky a maďarsky hovoriacich obyvateľov, viacerí z nich boli deportovaní v sústredovacom tábore v Petržalke. Časť z nich sa z Československa vysťahovala, iných zbavili obvinenia a umožnili im návrat domov. Do uvoľnených domov sa sťahovali Slováci z iných regiónov, napríklad z dedín Nemecka a Prašice pri Topoľčanoch. Po februári 1948 do Petržalky vysťahovávali aj rodiny politicky nespohľadlivých obyvateľov.

Väčšina obyvateľstva bola zamestnaná v miestnych továrňach alebo v novozaloženom Jednotnom roľníckom družstve – JRD. Ženy v domácnosti si často privyrábali predajom záhradných plodín.

Jednotné roľnícke družstvo

JRD bolo založené v roku 1949 prevažne na pozemkoch po odsunutých Nemcoch. Sídliť v Kapitúlskom poli. V 50. rokoch družstvo neprosperovalo, situácia sa zlepšila, až keď rozbehlo pridružené výrobu. Zameriavalo sa na ovocinárstvo, hlavne pestovanie marhúľ, a chov dobytka.

Predstavitelia Petržalky v rokoch 1946 – 1973:

1946 – Andrej Pátek
1948 – Rudolf Kríž
1951 – Juraj Humečianský
1952 – Bartolomej Silnůšek
1957 – Viktor Buchal
1962 – Jozef Štrbik
1972 – Igor Čajka

Ulice Petržalky v 50. a 60. rokoch.

Ďalšia stará Petržalka na začiatku 70. rokov po výstavbe Mosta SNP.

Školstvo

Materské školy

Zvyšovanie zamestnanosti žien, ktoré podporoval vtedajší režim, prispelo k zakladaniu materských škôl. Jedna sa nachádzala na Čapajovej ulici, pre pracujúce matky slúžila celotýždenná škôlka v Kopčanoch. V roku 1963 otvorili týždennú materskú školu na Rusovskej ulici aj závod Matador.

Materská škola pri továrni Matador.

Základné školy

V Petržalke pôsobili tri osem-, neskôr deväťročné školy na Jánošíkovej (Jazminovej), Lysenkovej (dnes Záporožskej) a Zadunajskej ulici, jedna osobitná a dve päťtriedne školy – v Ovsíšti a v Starom háji.

Pri príležitosti MDD sa na začiatku 70. rokov konali v prvý júnový týždeň „Petržalské dni detskej radosti“. Počas podujatia tri miestne školy na Lysenkovej, Jazminovej a Zadunajskej ulici zápolili v športových a vedomostných súťažiach. Zo športových aktivít to bol futbal, ľahká atletika, vybíjaná, stolný tenis a branné hry. Nechýbala ani výtvarná oblasť, prednes poézie, dejepisný a vlastivedný kvíz. Podujatie podporoval ObNV, TJ Matador a pohraničníari.

Stredné školy

V rokoch 1953 až 1956 postavili na vtedajšej Makarenkovej ulici 12-triednu školu – dnešné **Gymnázium Alberta Einsteina**. Bola to prvá škola v Petržalke, ktorá poskytovala úplné stredoškolské vzdelanie s maturitou. V budove školy sa nachádzali odborné učebne, kabinety a laboratória. V 60. rokoch študenti jeden deň v týždni absolvovali výrobnú prax v Kovosmalte alebo Matadore. V objekte školy bolo postavených aj 12 bytových jednotiek pre pedagógov.

„Škola bola zvláštna tým, že sa tu zišli študenti, ktorých kadrový posudok nebol na takej úrovni, aby mohli študovať v meste. Chodili sem deti všetkých zelvovciarov, mäsiarov, lekárov, zlatníkov, také maloburžoázne živly.“

(ŠEBŔ, Juraj: Zlaté šesťdesiate..., s. 146-147.)

V rámci závodu Matador sa koncom 60. rokov formovalo stredné odborné školstvo.

Gymnázium Makarenkova.

Stredná odborná škola pri továrni Matador.

Základná škola na Lysenkovej ulici z roku 1964. Dnes slúži bulharskej škole.

Hudobná škola

V roku 1949 tu František Oswald založil ľudovú školu umenia ako pobočku hlavnej bratislavskej hudobnej školy. V roku 1952 sa osamostatnila pod názvom **II. hudobná škola v Bratislave**. Hudobná škola sídlila pri Kostole Povýšenia sv. Kríža. Postupne sa z nej stalo významné kultúrne stredisko a neskôr sa rozšírila aj o tanečný a výtvarný odbor. Organizovala pravidelné koncerty a besiedky, na ktorých vystupovali vtedajšie osobnosti hudobného života v Bratislave: Michal Karin, Tibor Gašparek, S. a R. Maczudzinskí či Ladislav Holoubek. Žiaci vystupovali aj vo veľkej sále závodu Matador – tzv. kantíne. Žiaci pod vedením F. Oswalda koncertovali po celom Československu.

Tablo s absolventmi Hudobnej školy.

Učiteľský zbor Hudobnej školy v roku 1960.

Záujmová a vzdelávacia činnosť

Dom osvet

Kultúrne podujatia pripravoval Obvodný dom osvet otvorený 1. apríla 1958. Chcel podchytiť predovšetkým mládež. Organizoval športové podujatia, zakladal záujmové krúžky, organizoval prednášky a besedy, kurzy spoločenskej výchovy a spoločenských tancov. Pripravoval aj spoločenský večierok s kvízovými a hádankárskymi súťažami. Pri príprave podujatí spolupracoval aj miestnymi továrňami. Pri príležitosti osláv 27. výročia oslobodenia ČSSR Sovietskou armádou usporiadal v roku 1972 výstavu výtvarníkov-amatérov z oblasti maľby, grafiky a plastiky. Vysokú návštevnosť si udržiavali aj dve petržalské kiná – **Iskra** a **Partizán**.

Knižnica

Vyhľadávaným miestom Petržalčanov bola Oblastná ľudová knižnica. Dlhoročnou riaditeľkou knižnice bola Edita Kováčová. V roku 1972 mala takmer 25 000 zväzkov kníh, oddelenie pre detskú literatúru, oddelenie pre dospelých a čítareň a dve pobočky, v Ovsíšti a v Starom háji. Knižnica v spolupráci s Osvetovou besedou a školami organizovala besedy so spisovateľmi či o knižných novinkách.

Ďalšie spolky

V 50. a 60. rokoch bol kultúrny život Petržalčanov úzko zviazaný so závodom Matador. Pôsobil tu **Závodný klub – tzv. kantína**, ktorý sa podieľal na rozvoji kultúry v Petržalke. Pripravoval napríklad tzv. čaj o piatej či plesy pre obyvateľov Petržalky v snahe založiť tradíciu miestnych plesov. V rámci Matadoru tiež pôsobil súbor **Zadunajec**.

V obci pôsobil aj dobrovoľný požiarny zbor. V roku 1972 mal 80 členov a do jeho činnosti sa zapájali tiež žiaci. Zbor sa úspešne zúčastňoval aj na požiarnych súťažiach.

Mapa Petržalky z roku 1959. Na mape z roku 1959 si môžeme všimnúť nové názvy ulíc oproti roku 1949.

Mapa Petržalky z roku 1949.

PO takmer stredných rokoch sa Petržalka opätovne stáva významným športovým centrom Bratislavy. Podľa schváleného územného plánu sa športová činnosť mala rozvíjať predovšetkým medzi dnešným Starým mostom a plánovaným Mostom Apollo. Na rozvoj športu vplývala vtedajšia politická situácia. Riadením športu bol poverený Československý zväz telesnej výchovy, ktorý organizoval členskú základňu. Významnými podporovateľmi športu sa stali miestne továrne, hlavne Matador a Kovosmalt.

Šport a rekreácia v Petržalke

Futbal

TJ Červená hviezda – Telovýchovný klub národnej bezpečnosti (dnes Športový klub polície Bratislava – ŠKP) vznikla v decembri 1952. Zabezpečovala rozvoj športu v oddieloch futbalom, volejbalom, hádzanárskom, kanoistickým, streleckom, lyžiarskom, basketbalom, motoristickým, turistickým a boxu. Futbalisti dosiahli prvý veľký úspech v sezóne 1958/1959, keď sa stali majstrami Československa a potom sa niekoľko rokov umiestňovali na popredných miestach v najvyššej futbalovej lige. K známym futbalistom ČH patrili Buberník, Kačáni, Scherer či Dolinský.

V prvej polovici 60. rokov v rámci akcie Z postavila TJ Červená hviezda volejbalový štadión a objekty hádzanárského štadióna. Významné úspechy na domácom i medzinárodnom poli dosiahli volejbalisti Červenej hviezdy, ktorí niekoľkokrát získali titul Majstra ČSSR. ČH mala patronát nad ZDŠ Lysenkova, odkiaľ chceli čerpať mladé hádzanárske talenty.

Prvý pokus o založenie robotníckeho Športového klubu Rudá hviezda Petržalka siahla ešte do roku 1945. Žiadosť však v roku 1949 zamietlo Povereniecvo vnútra. Od ročníka 1962/1963 hrali pod novým názvom Slovan Bratislava.

Pečiatka – ŠK Rudá hviezda Petržalka.

TJ Kovosmalt Petržalka / TJ SKS Petržalka

Počiatky spolku siahajú do roku 1898, kedy vznikol Pozsonyí Torna Egyesület (PTE, Prešporský telocvičný spolok, v rokoch 1939 – 1945 ako Engerau Pressburg). Po vojne krátko pôsobil pod názvom ŠK Petržalka (1945 – 1948), roku 1949 zmenil názov na Kovosmalt Petržalka. Futbalové mužstvo Kovosmaltu viackrát menilo názov, podľa toho, ako sa vyvíjalo postavenie materského závodu: Spartak Kovosmalt Bratislava (1953 – 1963), TJ Považské Strojárne Bratislava 1963 – 1965, potom SKS Petržalka (1965 – 1976). Od roku 2014 má názov FC Petržalka Akadémia.

V 50. rokoch klub viedol Ján Rumpík, prezývaný „otec Rumpík“. Manželia Rumpíkovi nemali deti a celú svoju energiu venovali mladým športovcom. Ako jediný z petržalských klubov mal Komosmalt aj hokejový oddiel, kde začal svoju športovú kariéru Vladimír Dzurilla.

TJ Iskra Matador

Jej predchodkyňou bola Robotnícka telovýchovná jednota, ktorá vznikla v roku 1935. Po založení združovala 120 členov, v polovici 70. rokov už mala 715 členov. V prvej polovici 70. rokov mala šesť oddielov: futbalový, basketbalový, volejbalový, kolkársky, tenisový a ZTV.

Pečiatka – Športový klub Petržalka.

Pečiatka Sokolu Kovosmalt, 1948.

Bývalý klub ŠK Makabea získala **TJ Dynamo Spojie**. Nachádzali sa tu okrem futbalového ihriska aj ihriská pre volejbal, basketbal a tenis, ako aj kolkárňu a priestor pre stolných tenistov. TJ mala 7 oddielov: turistický, vzpieracký, stolnotenisový, volejbalový, kolkársky, futbalový a tenisový. Najlepšie výsledky dosahovali turistický, vzpieracký a stolnotenisový oddiel. Vzpieracký oddiel patril k priekopníkom vzpierackého športu na Slovensku, v jeho radoch bojovali štyria majstri Slovenska.

Zlety a cvičenia sokolov vystriedali v druhej polovici 20. storočia zhromaždenia pionierov a cvičiteľov spartakiády. Návčik spartakiády na ihrisku Matadorky v roku 1965.

V rámci závodu Matador pôsobila aj motoakrobatická skupina ZO Zväzarmu, ktorá pravidelne vystupovala na podujatiach.

Jazdecko

Dostihové preteky majú v Petržalke vyše storočnú tradíciu. Na začiatku 60. rokov vybudovali v Starom háji novú dostihovú dráhu, kde sa nachádza dodnes. V Petržalke sídlili jazdecké oddiely Slávia SVŠT, Slovan Starý háj a Jazdecký oddiel Dunaj, neskôr sa sem presťahoval aj jazdecký oddiel TJ Žižka.

TJ Žižka (1953), **Dunaj** (1964) a **Slovan Starý háj** sa rozvíjali pri dostihovej dráhe v Starom háji. V TJ Žižka vznikol v roku 1964 aj šermiarsky oddiel. V areáli **TJ Slovan Starý háj** sa začiatkom júla 1969 konali I. majstrovstvá SSR v modernom päťboji.

Jazdecký oddiel Slávie SVŠT (dnes **Slávia STU**) sídli v Ovsišti, kde bol v 60. rokoch vybudovaný jazdecký areál. Od roku 1967 sa tu konajú medzinárodné parkúrové preteky **Grand Prix Bratislava**. Podujatie založili v roku 1965 pod názvom Zlatá podkova, od roku 1971 nesie súčasný názov. V rokoch 1971 až 1973 tu postavili montované oblúkové jazdiareň, kde bol vhodný priestor pre zimné tréningy, sústredenia a preteky.

Jazdecká hala TJ Slávie SVŠT v Ovsišti zo začiatku 70. rokov.

Na území Petržalky sa v 60. rokoch nachádzalo výcvikové stredisko Mestského výboru Slovenského zväzu poľovníkov. Konalo sa tu viacero medzinárodných streleckých pretekov, ako aj výstavy poľovníckych psov.

Vodácke športy

V Petržalke sídlilo viacerých vodáckych klubov. Budovu Bratislavského (Maďarského) veslárskeho klubu po 2. svetovej vojne využíval vodácky oddiel TJ Spartak Kablo (pôvodne Dunajklub Kamzík, zal. 1933). Budovu zbúrali v roku 1967 počas výstavby Mosta SNP. Priestory Slovenského a Nemeckého veslárskeho klubu využívali na prelome 60. a 70. rokov ako zariadenia staveniska pri výstavbe Mosta SNP.

Drevené chatky v Ovsišti sú zvyškami bývalého výcvikového strediska.

Za Starým mostom, pri kúpalisku Lido, dodnes pôsobí klub **Dunajčik**. Bol založený v roku 1924 a od roku 1932 sídli neďaleko Lída. V rokoch 1967 – 1970 tu vyrástli ďalšie lodenice ako náhrada za zbúranú budovu. Prvá lodenica slúžila pre vodákov **Spartaka Kablo Bratislava** (dnes **Dunajklub Kamzík**) a **Telovýchovnú jednotu Pozemné stavby Bratislava** (zal. v r. 1962). Druhú lodenicu vybudovali pre vodákov **Červenej hviezdy Bratislava**.

Petržalské nábrežie s veslárskymi klubmi v roku 1957.

Kúpaliská

Kúpalisko Lido

Letné horúčavy trávili mnohí Bratislavčania na Lide. Koncom 50. rokov priestor kúpaliska upravili, dobudovali tu kiosky s občerstvením, šatne a hygienické zariadenia. V 60. rokoch však začalo upadať. Návštevníci sa kúpali v dvoch bazénoch napustených vodou z Dunaja, alebo priamo v Dunaji. V hlavnom bazéne neskôr presakovala voda, preto ho nenapúšťali. Hrával sa v ňom futbal alebo sa tu hralo na gitare, keďže v ňom bola dobrá akustika.

Kúpalisko Matador

Termálne kúpalisko Matador bolo pre verejnosť sprístupnené v roku 1963. Malo 50-metrový bazén s teplotou vody 27 °C a 25-metrový s vodou teploty 30 až 34 °C. Bazén kúpaliska sa využíval aj na súťaže. V rokoch 1963 – 1975 sa tu konala Veľká cena Slovenska (pôvodne Veľká cena Bratislavy) v plávaní so zahraničnou účasťou.

Rekreácia

V priestore Zrkadlového hája neďaleko jazier vybudovali motorest s autokempingom. Pre verejnosť bol sprístupnený v roku 1972. Krátko po otvorení však vyhorel.

Kúpalisko Matador na začiatku 70. rokov.

výstavba sídlisk betónovou technológiou: prvým bolo sídlisko na dnešnej Račianskej ulici (vtedy Februárového víťazstva) – „Februárka“, potom v Ružinove, Karlovej Vsi či Dúbravke. Voľné polohy Petržalky ležiace oproti centru Bratislavy boli lákadlom pre mestských inžinierov, aby sem smerovali ďalšiu mestskú výstavbu. Väčšiu stavebnú činnosť zatiaľ obmedzovala dopravná kapacita jediného bratislavského mosta cez Dunaj, nedostatočná pre vyššiu prepravu obyvateľov. Ďalším problémom bolo vyriešenie otázky vysokej hladiny spodnej vody.

Medzinárodná súťaž

Návrhy na výstavbu

Prielením Petržalky sa Bratislava stala mestom na Dunaji a nie pri Dunaji. Výstavbu v Petržalke navrhoval už smerný územný plán Bratislavy z roku 1949 a následne aj ďalšie územné plány. Územný plán z roku 1963 od M. Hladkého a M. Beňušku perspektívne rátať s bytovou výstavbou na petržalskej strane Bratislavy zatiaľ pre približne 60 000 a výhľadovo až do 100 000 obyvateľov. Výstavba Petržalky však bola ovplyvnená medzinárodnými rokovaniami týkajúcimi sa vyriešenia dunajských záplav a povodní.

Výstavba nového sídliska v Petržalke bola naplánovaná medzi rokmi 1970 až 1980. Stavať sa malo začať na voľných plochách a postupne sa plánovalo s asanáciou staršej zástavby. Hlavným argumentom bolo, že sa „odstráni jedna z najzaostalejších štvrtí v bezprostrednej blízkosti centrálnej oblasti mesta“. Už v roku 1965 sa navrhovalo vypísanie medzinárodnej súťaže, ktorá by určila základné urbanistické princípy územia.

Vyhlasenie súťaže

Medzinárodnú súťaž na „Ideovú urbanistickú štúdiu južného obvodu mesta Bratislavy“ napokon vypísali v roku 1966. K jej vyhláseniu prispelo aj politické uvoľnenie v 60. rokoch a väčšia spolupráca Československa s krajinami západného bloku. Súťaž mala v zahraničí široký ohlas, prihlásilo sa vyše 300 záujemcov z 28 krajín. Medzinárodná bola aj komisia poroty (tvorili ju zástupcovia z Francúzska, Južoslávie, Veľkej Británie a ZSSR). Predsedom komisie bol Arthur Ling z Veľkej Británie a podpredsedom Štefan Svetko, vtedajší námestník hlavného architekta Bratislavy.

Zo zadania súťaže:

„Nová Petržalka nemá byť a nebude poňatá ako „obytná spáňa“ mesta, ale ako útvár, ktorý svojou prítlačivosťou utvorí podmienky pre stále a zdravo pulzujúci život, aby po výstavbe Petržalky stala sa Bratislava skutočne mestom na Dunaji.“

Komisia napokon dostala 84 návrhov z 19 krajín. Výsledky súťaže vyhlásili v júli 1967 v Bratislave počas výjazdového stretnutia IX. kongresu Medzinárodnej únie architektov (UIA), ktorý zasadal v Prahe. Do finálneho kola postúpilo 18 návrhov. Od 11. júla 1967 boli všetky súťažné návrhy vystavené v Dome umenia na Námestí SNP. Porota napokon nevyhlásila 1. a 2. miesto a päť návrhov ocenila 3. cenou bez udania poradia. Aj keď súťaž nemala jednoznačného víťaza, priniesla množstvo zaujímavých podnetov a inšpirácií, ktoré sa mali ďalej rozvíjať. Predložené súťažné návrhy však nepočítali ani s čiastočným zachovaním starej Petržalky.

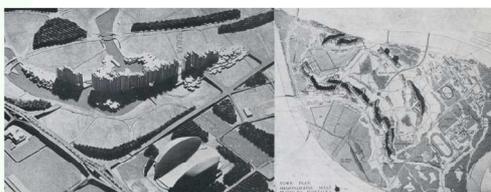
Na základe medzinárodnej súťaže bol v novembri 1968 vypracovaný pod gesciou Útvoru hlavného architekta predbežný návrh štúdie podrobného územného plánu Bratislava-Petržalka v piatich alternatívach. Výsledný variant C v maximálnej miere využíval podnety súťaže, pripomienky Zväzu slovenských architektov a ďalších odborných zložiek. Koncept rátať s výstavbou 44 650 bytov pre 150 000 obyvateľov a zahŕňal územie s rozlohou 216,3 ha.

Zmena politickej atmosféry po auguste 1968 a následná normalizácia napokon znamenala aj novú koncepciu pre výstavbu Petržalky – čo najnižšie náklady na bytovú jednotku a maximálne skrátenie času na výstavbu bytoviek. Základom výstavby sa stalo využitie prefabrikácie a typizovaných dielcov.

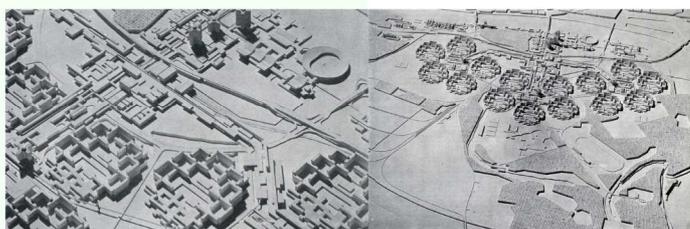
Ocenené návrhy

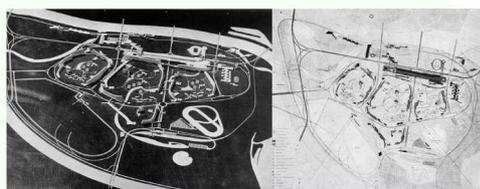
III. cena: Shyjiro Yamane, Denji Ogura, Yoshimasa Okuma, Masashi Miyakawa, Hiroshi Taniguchi, Jiro Onuma, Osamu Myojyo, Tsunehico Hongo – Tokio, Japonsko.

III. cena: George Vernon Russel, Anton Jemric, spolupracovníci: John McKeown Jr., Lynne Paxton – Los Angeles, Kalifornia (USA).

III. cena: Prof. Dr. Roland Rainer, Albin Arzberger, Herbert Karer – Rakúsko.

III. cena: Ing. arch. Karel Typovský, Ing. arch. Jaroslav Nováček, Ing. arch. Vít Adamec – Olomouc, ČSSR.

III. cena: Tibor Alexy, Ján Kavan, Filip Trnkus – Bratislava, ČSSR.

Maketa návrhu výstavby Petržalky z roku 1970.

